

Konservatiivide mehelikkus, naiselikkus ja väärtused

Tartu Ülikool

Sotsiaalteaduste valdkond

Psühholoogia instituut

Robert Höövel

**Eneseteatatud soorollide faktorite seosed Bem'i SRI skooridega EKRE liikmete näitel:
struktuur ja seosed isiklike väärtustega**

Uurimistöö

Juhendaja: Toivo Aavik, PhD

Läbiv pealkiri: Konservatiivide mehelikkus, naiselikkus ja väärtused

Tartu 2023

Kokkuvõte

Eneseteatatud soorollide faktorite seosed Bem'i SRI skooridega EKRE liikmete näitel: struktuur ja seosed isiklike väärtustega

Varasemast kirjandusest selgub, et isiklikud väärtused suunavad konservatiive aeglasemini omaks võtma uusi uskumusi ja hoiakuid. Antud töö eesmärgiks oli välja selgitada, kas konservatiivide arusaam mehelikkusest ja naiselikkusest on muutunud võrreldes 1970ndatega, kui Sandra Bem lõi Sex-Role Inventory küsimustiku mehelikkuse ja naiselikkuse mõõtmiseks. Kirjandus viitab sellele, et tänapäeval peetakse meheliikeks ja naiseliikeks teistsuguseid omadusi kui küsimustiku loomise ajal ning faktorstruktuur erineb Bem'i poolt pakutust. Viisin läbi küsitluse Bem'i Sex-Role Inventory ning Portrait Values Questionnaire küsimustikuga, millele vastas 138 EKRE liiget. Enesekohaste vastuste põhjal moodustus neli faktorit, mitte kaks nagu Bem algselt eeldas ning üks faktoritest võib olla maskuliinsuse alaskaala. Tulemus lisab kinnitust varasemalt leitule, et mehelikkuse skaala on nüansirikkam kui seni arvatud. Leitud faktoreid ennustasid osaliselt Konservatiivsuse sektori väärtused väärtuste mudelis.

Märksõnad: konservatiivid, mehelikkus, naiselikkus, väärtused

Abstract

Relationship between self reported sex role factors and Bem Sex Role Inventory scores of members of the Conservative People's Party of Estonia: structure and relationship with personal values

Previous literature suggests that personal values promote slower adoption of new beliefs and attitudes among people with conservative political views. Literature also suggests that the concept of masculinity and femininity has changed over the last 50 years. The aim of current research was to determine whether conservatives' view of masculinity and femininity has also changed during this time. Bem Sex Role Inventory and Portrait Values Questionnaire were administered to 138 members of Conservative People's Party of Estonia. Self-reported replies formed four factors, one of which might be a subscale of masculinity. Results confirm previous findings that the masculinity factor is more nuanced than previously thought and differs from the two-factor solution proposed by Sandra Bem. Conformity sector personal values partially predicted discovered factors.

Keywords: conservatives, masculinity, femininity, values

Eneseteatatud soorollide faktorite seosed Bem'i SRI skooridega EKRE liikmete näitel: struktuur ja seosed isiklike väärtustega

Pärast taasiseseisvumist muutus Eestis oluliselt ühiskondlik korraldus nii majandussüsteemi kui poliitilise ideoloogia näol. Liiguti jõudsalt demokraatia taasloomise, vabamajanduse ja läänelikustumise suunas ning ühiskonnas laiemalt tekkis taas rahvuslik meelestatus. Arusaam mehest ja naisest on selle aja jooksul oluliselt muutunud. Eestisse on jõudnud läänelikud väärtused nagu avatus ja sallivus kõigi suhtes, oluliselt on muutunud inimeste vaated LGBT kogukonnale ning inimeste sõnavarasse on lisandunud sõnad “transmees”, “transnaine” ja “mittebinaarsus”. Nende muutustega seoses on käesoleva töö eesmärk välja selgitada, kas konservatiivide nägemus iseenda mehelikkusest ja naiselikkusest on selle aja jooksul muutustega kaasa läinud või mitte. Minule teadaolevalt pole enesekohase mehelikkuse ja naiselikkuse seoseid inimese poliitiliste vaadetega varasemalt uuritud, seega täidab töö olulise lünga teaduskirjanduses.

Kuidas on mehelikkust ja naiselikkust uuritud?

Naiste tööturule sisenemisega samal ajal loodi ka esimene skaala maskuliinsuse ja feminiinsuse uurimiseks (Terman ja Miles 1936). Test koosnes erinevatest küsimustikest ja ülesannetest nagu sõnade seostamine, huvid, eetilised küsimused ja iseloom. Inimene sai testi sooritades skoori bipolaarsel maskuliinsus-feminiinsus skaalal ehk inimene võis olla kas väga maskuliinne, väga feminiinne või nende vahepeal. Tõljal taheti maskuliinsuse ja feminiinsuse uurimisega välja selgitada, milline on tüüpiline mees ja naine ning uuriti meeste ja naiste erinevusi, mitte nende sarnasusi (nt Strong, 1936). 1940ndatel levis psühholoogias arvamus, et erinevus meeste ja naiste iseloomus tuleneb bioloogilistest erinevustest (Seward, 1946) ning uurimustega maskuliinsuse ja feminiinsuse valdkonnas taheti õigustada traditsiooniliste soorollide jagunemist ühiskonnas.

Valdav osa uuringutest ja skaaladest enne teist feminismlainet 1960ndatel käsitlesid maskuliinsust ja feminiinsust ühe skaala äärmustena, mitte kahe eraldi skaalana (Constantinople, 1973). Constantinople kriitika kohaselt oli aga olemas piisavalt tõestust, et maskuliinsus ja feminiinsus on kaks eraldi mõõdetavat omadust. Aasta peale Constantinople artikli ilmumist lõi Sandra Bem (1974) küsimustiku, mis käsitles maskuliinsust ja feminiinsust eraldi skaaladena ning inimesi sai selle alusel liigitada maskuliinseks, feminiinseks, androgüünseks ja eristamata soorolliga inimeseks. Bemi küsimustikku ja tema töid käsitlen pikemalt allpool.

Kui Bemi küsimustikus mõõdetakse mehelikkust ja naiselikkust omadussõnadega, mis puudutavad inimese emotsionaalsust/väljendlikkust ning kompetentsust/tegevuslikkust,

siis 1990ndatest alates on lähenemine muutunud. Näiteks on leitud, et inimese hobide (Lippa, 2005) ja töökoha eelistus (Konrad jt, 2000) ennustab inimese mehelikkust ja naiselikkust enam kui erinevad iseloomuomadused.

Pikema ülevaate maskuliinsuse ja feminiinsuse uuringutest on teinud Constantinople (1973) ja Poeschl (2021).

Muutused mehelikkuses ja naiselikkuses

Võiks eeldada, et naiste tööturule sisenemine meeste poolt domineeritud aladele on 20. sajandi jooksul suunanud naisi omandama rohkem mehelikke omadusi. Näiteks soodustavad mehelikud omadused nagu enesekehtestamine ja endale kindlaks jäämine naistel töö juures edutamist (O'Neill ja O'Reilly, 2011). Ühelt poolt on tõesti avastatud, et inimeste ettekujutus tüüpilisest naisest on selgelt muutunud mehelikumaks nii positiivsete kui negatiivsete omaduste poolest. Wilde ja Diekman (2005) leidsid, et võrreldes 1950datega hinnatakse naisi agressiivsemateks, julgemateks, aga samas ka ahnemateks ja ülbemateks. Ka vaimseid võimeid ja füüsilist tugevust hinnati naiste puhul kõrgemaks võrreldes varasemaga. Samas hinnati naisi võrreldes 1950. aastatega ka hoolivamaks, lahkemaks, kergeusklikumaks ja alluvamaks.

Eagly jt (2020) leidsid, et ajavahemikus 1946 – 2019 on ettekujutus naisest muutunud hoopis naiselikumaks: omadusi nagu *kaastundlik, emotsionaalne, lahke* määrati võrreldes eelmise sajandiga naistele oluliselt rohkem omaseks ning meestele vähem omaseks. Mehelikke omadusi nagu *agressiivne, ambitsioonikas, enesekindel* kasutatakse naiste puhul vähem kui varem. Samas kompetentsust ja intelligentsust peetakse tänapäeval mõlemale soole omaseks võrreldes varasemaga, kus neid omadusi seostati rohkem meestega. Eagly jt (2020) toovad naiste naiselikkustumise põhjusena välja selle, et kuigi naised sisenesid algul tööturule meeste erialadele ning pididki omandama mehelikud omadused, siis tänapäevaks on mitmed erialad naiste poolt üle võetud ning naised eelistavad just töökohti, kus nad saavad olla rohkem hoolivamad ja kaastundlikumad.

Meeste mehelikkuse ja naiselikkuse profiil on ajas samuti muutunud. Ühelt poolt on mehed muutunud traditsioonilises mõttes naiselikumaks. Connor jt (2021) ülevaateuuring leidis, et tänapäeva mehed lohutavad üksteist rohkem, kallistavad, jagavad oma tundeid. Samuti polnud enam neist kunagi kakelnud ning nad peavad traditsioonilist maskuliinsust iganenuks. Inimeste enda hinnangul pole meeste mehelikud omadused muutunud (Eagly jt, 2020), kuid juurde on tulnud naiselikke omadusi (Diekman ja Eagly, 2000). Samas on ka leitud, et meestele omistatakse naiselikke tunnuseid vähem kui varem (Eagly jt, 2020).

Muutused mehelikkuses ja naiselikkuses tulenevad Morini (2007) kohaselt deindustrialiseerimisest ning teenindava sektori arengust, mis viisid traditsiooniliste meesteametite nõudluse vähenemiseni ning naistele omaste ametite nõudluse suurenemiseni. Sellega kaasnes tüüpiliselt naistega seotud töötingimuste suurenemine, näiteks madal palk ja madal töökindlus. Morini arvates viis see tööturul tüüpiliste naiselike omaduste nõudluse suurenemiseni, milleks on näiteks emotsionaalsed ja keelelised oskused ning suundumus hoolitsusele. Gonicki (2004) sõnul on neoliberalismi leviku üheks tagajärjeks, et “ideaalseks inimeseks” peetakse ühelt poolt kedagi, kes on emotsionaalselt avatud, kuid teiselt poolt ambitsioonikas ja iseseisev.

Mehelikkuse ja naiselikkuse muutuste osas on leitud vastakaid tulemusi. Üldiselt võib aga öelda, et seoses tööturu soolise mitmekesisumisega on meestel olnud kasulik omandada naiselikke omadusi ning naistel mehelikke.

Bem Sex-Role Inventory

Selleks, et uurida, kas inimene võib olla ka androgüünne ehk omada korruga mehelikke ja naiselikke omadusi, lõi Sandra Bem küsimustiku *Sex-Role Inventory* (1974). Küsimustik sisaldab sotsiaalselt soovitavaid meeste ja naistega seonduvaid omadusi ning neutraalseid omadusi. Neutraalsed omadused moodustavad nõ sotsiaalse soovitavuse alaskaala ehk koosnevad väidetest, mis on kas sotsiaalselt soovitavad või mitte ning ei seostu spetsiifiliselt kummagi sooga. Bem käsitleb küsimustikus maskuliinsust ja feminiinsust kahe eraldi omadusena, mitte ühe skaala äärmustena. Seega võib inimene saada nii maskuliinsel kui feminiinsel skaalal kõrged punktid. Selline inimene on Bemi järgi androgüünne.

BSRI on kasutatud uuringuteks erinevates valdkondades. Näiteks on leitud, et soorollid ennustavad isikuomadusi, ruumilist mõtlemist, keelelisi võimed, agressiivsust ja muid tunnuseid suuremal määral kui bioloogiline sugu (Krampen jt, 1990). Ka meditsiinilistes uuringutes on BSRI skaalat rakendatud. Näiteks leiti, et kehvema seedetrakti tervisega naised hindasid naiselikke omadusi vähem enda kohta käivateks (Emmanuel jt, 2001). Lin jt (2021) leidsid metaanalüüsis, et maskuliinse soorolliga inimestel on depressioonitase madalaim kõigist soorollidest. BSRI küsimustikku on kasutatud ka mehelikkuse ja naiselikkuse muutuste uurimiseks. Donnelly ja Twenge (2017) järgi on naiste skoorid BSRI järgi alates 1970ndatest oluliselt muutunud, mis tähendab, et naiselikkus ei pruugi tänapäeval tähendada enam sama, mida küsimustiku koostamise ajal. Täpsemalt on naiste mehelikkuse skoor tõusnud. Võrreldes 1990ndatega on ka naiste naiselikkuse skoor langenud. Meeste skooride osas muutuseid ei täheldatud.

BSRI kriitika

BSRI puhul on välja toodud erinevaid puudusi. Juba kolm aastat pärast skaala ilmumist leidis Gaudreau (1977) faktoranalüüsiga, et inimeste omadused jagunevad neljaks faktoriks, mitte kaheks nagu Bem (1974) eeldas. Gaudreau leitud faktorid olid Maskuliinne, Feminiinne, sooga seotud faktor, mis koosnes omadustest *maskuliinne* ja *feminiinne* ning Küpsuse faktor (*Maturity*). Hiljem on tulemusi korratud. Gruber ja Powers (1982) leidsid neljaks faktoriks Maskuliinsus, Feminiinsus, veel üks maskuliinsusega seotud faktor, mis koosnes omadustest *iseseisev*, *endaga toimetulev*, *sõltumatu* ning sooga seotud faktor. Alates 1980ndatest on hakatud küsimustikust välja jätma sotsiaalse soovitatavuse ehk neutraalse skaala tunnuseid, sest need pole seotud soorollidega. Ka nende uuringute puhul on leitud rohkem kui kaks faktorit. Näiteks on leitud, et enda kohta küsimustiku täitmisel moodustub Feminiinsuse faktor, Maskuliinsus ja äärmuslikum maskuliinsuse faktor, kus on tunnused nagu *dominantne* ja *agressiivne* (Choi jt, 2008). Choi jt sõnul (2008) tähendab see, et enesekohane maskuliinsuse skaala on nüansirikkam kui seni arvatud ning sisaldab sotsiaalset ja personaalset mehelikkuse alaskaalat. Ka Lee ja Kaschubeck-West (2015) leidsid kultuuriliselt mitmekesise valimiga uuringus lisaks Maskuliinsuse faktorile nõ Karmuse faktori, kus olid omadused *dominantne*, *agressiivne*, *jõuline*, *riskimisaldis*. Samuti leidsid Pedhazur ja Tetenbaum (1979), et kui faktoranalüüsi tehes eemaldada omadused *maskuliinne* ja *feminiinne*, siis erinevused meeste ja naiste vahel vähenesid oluliselt, mis viitab sellele, et küsimustik ei pruugi olla eriti valideeritud meeste ja naiste erinevuste uurimiseks.

Ballard-Reisch ja Elton (1992) leidsid, et küsimustiku tunnused moodustavad Maskuliinsuse ja Feminiinsuse asemel teistsuguse faktorstruktuuri, mida võiks nimetada Instrumentaalsuseks ja Ekspressiivsuseks. Sama on leitud ka hilisemates uuringutes (Colley jt, 2009; Lee ja Kaschubeck-West, 2015). Colley jt (2009) leidsid faktoriteks Õrnus-Dominantsus (*kaastundlik*, *õrn*, *agressiivne*), Agentsus (*iseseisev*, *juhtimisvõimeline*) ja Ekspressiivsus (*õrn*, *armastab lapsi*, *tundeline*, *valmis lohutama*). Lee ja Kaschubeck-West (2015) leidsid, et faktorstruktuur koosnes erinevatel valimitel kolmest või neljast faktorist ning faktorid korreleerusid omavahel, samas kui Bem (1974) eeldas, et mehelikkus ja naiselikkus on üksteisest sõltumatud.

Sooskeemi teooria

Samuti töötas Bem välja sooskeemi teooria (1981), mille kohaselt inimeste jagamine mehelikeks ja naiselikeks toimub kognitiivsete seoste võrgustike ehk skeemide abil, mis lihtsustavad inimesel mõistete kategoriseerimist. Skeemid omakorda õpitakse kultuurist. Nii kujuneb inimesel arusaam, milline käitumine ning millised väärtused on omased meestele ja

millised naistele. Sotsialiseerumise käigus õpetatakse lapsele ka, et mees ja naine on kaks vastandlikku kategooriat, millest üks peab inimesel eksisteerima ja nende koosinemine ei ole võimalik. Selline fundamentaalne jaotus tähendab, et sooskeemid muutuvad prioriteetseteks kognitiivseteks protsessideks, mille abil reaalsust tõlgendada. Inimesi saab BSRI abil jagada neljaks vastavalt sellele, milliseid omadusi nad enda kohta käivateks peavad. Need, kes saavad kõrge skoori oma soole vastaval skaalal ja madala skoori vastassoo skaalal, on sootüüpilised. Vastupidiste skooridega inimesed on nõ ristsoolised, mõlemal skaalal kõrge skoori saanud androgüünsed ja mõlemal madala skoori saanud eristumata soorolliga. Sootüüpilised inimesed reageerivad näiteks reageerimiskatsetes kiiremini oma soole vastavatele omadustele ning ristsoolised vastassoo omadele. Põhjus, miks osad inimesed on rohkem sootüüpilised ja teised eristumata või ristsoolised, tuleneb sellest, mil määral last on õpetatud omaks võtma sootüüpilisi väärtusi ja käitumist. Bemi sõnul peaks ühiskond selle segaduse kõrvaldamiseks muutuma soo osas askemaatiliseks. Inimesed ei peaks enda väärtustes ja käitumises lähtuma sootüüpilisusest ning teiste kohta oletusi tehes ei peaks lähtuma nende välistest sootunnustest. (Bem, 1981)

Jaotus soorollide vahel on ühtlasem kui võiks arvata. Mõnes uuringus on sootüüpilised moodustanud umbes poole valimist ning androgüünsed 30-40% (Oswald, 2004), teistes sootüüpilised 40%, androgüünsed 22%, ristsoolised 17% ja eristumata soorolliga 20% (Schmitt ja Millard, 1988).

Sookeemi teooria on alates selle välja töötamisest alates olnud aluseks uuringutele väga erinevates valdkondades. Starri ja Zurbriggeni (2017) ülevaateuuringu kohaselt on see kasutust leidnud näiteks soole mitte vastavatel ametikohtadel olevate inimeste, meeste ja naiste nõustajaeelistuse, androgüünsete inimeste homofobia ning värviraamatutes esinevate soostereotüüpide uurimisel. Teooriale on ette heidetud, et see ei võta arvesse bioloogiast tulenevaid võimalikke erinevusi skeemide kujunemisel (Martin jt, 2002). Samuti on laste puhul leitud, et oskusel asju liigitada stereotüüpiliselt poiste ja tüdrukute asjadeks pole seost käitumisega ehk laps võis ka õigesti liigitamise korral käituda kas soostereotüüpselt või mitte (Campbell jt, 2002).

Konservatiivid

Konservatiivsele ideoloogiale on omane säilitada uskumusi, eluviise ja institutsioone, mis on ajale vastu pidanud, et tagada turvalisus ning kuuluvustunne (Heywood, 2002). Konservatiivne, sotsiobioloogiline koolkond näeb seega ka mehelikkust kui geenidega edasi antud tunnust, mis sisaldab endas ellu jäämiseks vajalikke omadusi (Connell, 2005). Nende omaduste hulka kuuluvad agressiivsus, perekonna loomise vajadus, territoriaalsus, aga ka

liiderlikus, et oma geene võimalikult palju edasi anda (ibidem). Konservatiivsete vaadetega inimesed on homo-ja transfoobsemad, kuna sellised seksuaalsed sättumused ei allu soolisele binaarsusele (Prusaczyk ja Hodson, 2020). Võrreldes liberaalsete vaadetega inimestega suhtuvad konservatiivid negatiivsemalt transsoolistesse inimestesse, kusjuures negatiivsus on seda suurem, mida androgüünsem transsooline inimene on ehk mida raskem on tema sugu tuvastada (Stern ja Rule, 2018). Maskuliinsed mehed ja feminiinsed naised on traditsioonilisemad ja rahvuslikumad kui androgüünsed või ristsoolised inimesed (Solevid jt, 2020). Konservatiivide nägemus mehelikkusest ja naiselikkusest on seega pigem kategoriaalne ning väldib ambivalentstust.

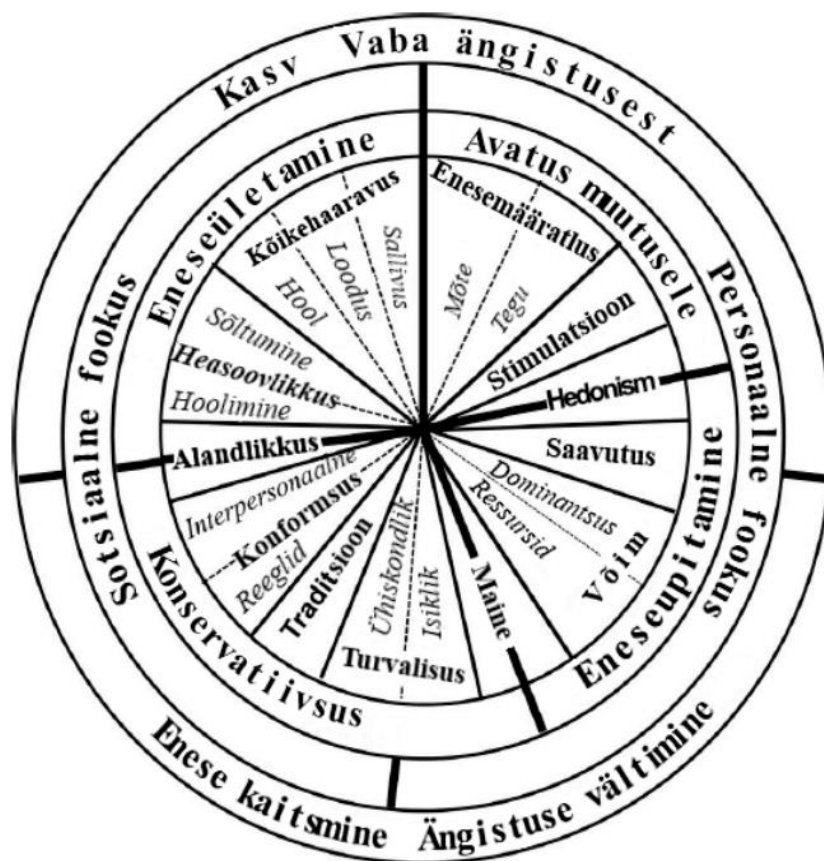
Mehelikkus ja naiselikkus on teinud läbi olulisi muutuseid ning on arvatud, et Bem'i küsimustik ei pruugi mehelikkust ja naiselikkust selle tõttu enam adekvaatselt mõõta. Kui võtta arvesse, et konservatiivid peavad oluliseks ajale vastu pidanud arusaamade säilimist, siis võib eeldada, et konservatiivide arusaam mehelikkusest ja naiselikkusest pole võrreldes 1970ndatega, kui Bem'i küsimustiku koostas, oluliselt muutunud. Seega võiks küsimustik konservatiivse valimi puhul jätkuvalt valideeritud mõõdik olla. Selle välja selgitamiseks olen uuringusse valinud erakonna, kes sobiks võimalikult hästi esindama konservatiivseid vaateid. Eestis on kaks suuremat konservatiivset erakonda: Isamaa Erakond ja Eesti Konservatiivne Rahvaerakond. Mölder (2021) sõnul on Isamaa toetajate vaated konservatiivsus-liberaalsus teljel pigem konservatiiv-tsentristlikud kui konservatiivsed, samas kui EKRE toetajad on viie aasta jooksul muutunud järjest rohkem konservatiivseks.

EKRE liikmed sobivad seega BSRI skaala valideerimiseks konservatiivsel valimil ehk uurimiseks, kas konservatiivide vähene avatus muutustele kehtib ka mehelikkuse ja naiselikkuse osas. Konservatiivide vähene avatus muutustele võib omakorda olla seotud isiklike väärtustega, kuna väärtused on seotud inimeste uskumuste ja eesmärkidega ning kehtivad olukordade üleselt (Schwartz jt, 2012). Samuti ennustavad väärtused inimese poliitilist eelistust (Caprara jt, 2006; Schwartz jt, 2010).

Konservatiivide väärtused

1992. aastal lõi Shalom Schwartz inimese baasväärtuste süsteemi, mis koosneb kümnest põhiväärtusest: Heasoovlikkus, Konformsus, Traditsioonid, Turvalisus, Võim, Saavutus, Hedonism, Stimulatsioon, Enesemääratlus ja Kõikehaaravus (Schwartz, 1992). Kokku moodustavad need ringikujulise süsteemi (Joonis 1), kus kõrvuti asetsevad väärtused on seotud sama eesmärgi saavutamisega ning ringi vastaspoolel asuv väärtus on eesmärgi saavutamisega vastuolus. Algse mudeli kriitikana on välja toodud multikollineaarsus ja sellest tulenev madal diskriminantne valideeritus (Perrinjaquet jt, 2007). Probleemi

lahendamiseks lõi Schwartz jt (2012) täiendatud mudeli, mis jagab baasväärtused kümne asemel üheksateistkümneks ning võimaldab seeläbi paremini kirjeldada inimeste motivatsioone.

Joonis 1. 19 baasväärtust koos kõrgemadimensiooniliste jaotustega (Schwartz jt, 2012).

Konservatiivse maailmavaatega sobitub mudelist kõige paremini lõik Konservatiivsus (*Conservation*), mis koosneb seitsmest väärtusest. Alandlikkust väärtustavad inimesed on rahul sellega, mis neil on, ei tõsta end asjata esile ning mõistavad, et on suures plaanis suhteliselt tähtsusetud. Konformsust väärtustavad inimesed peavad oluliseks ühiskondlikku stabiilsust. Konformsuse interpersonaalse alaosa järgi on stabiilsuse säilitamiseks vajalik vältida konflikte teiste inimestega ning arvestada teiste soove ja vajadusi. Konformsus: reeglid on interpersonaalsusele üsna sarnane, kuid rõhutab ühiskondlikele reeglitele ja seadustele allumise olulisust, et säilitada kehtivat korda ning seeläbi tagada iseenda turvalisust. Traditsioon rõhutab juriidiliste reeglite asemel religioossete, kultuuriliste ja

perekondlikke reeglite või kommete järgimist, et säilitada enda ühiskondlikku grupi stabiilsus. Kui Traditsioon on ühiskonna säilimisega seotud läbi kultuuriliste küsimuste nagu samasooliste abielu või selle keelamine, siis mudelis järgmine väärtus Turvalisus tegeleb sotsiaalsete küsimustega, näiteks immigratsioon. Turvalisus jaguneb samuti kaheks, millest ühiskondlik turvalisus on seotud riikliku turvalisusega ning isiklik turvalisus enda vahetu ohutuse tagamisega. Väärtus Maine hõlmab endas korraka Või ja Turvalisuse elemente, kuna maine säilitamine võimaldab ühelt poolt teisi sotsiaalse staatuse abil kontrollida ning teiselt poolt alanduse vältimise kaudu enda ühiskondlikku positsiooni ja sotsiaalset turvalisust tagada. (Schwartz jt, 2012)

Ka empiirilisel on leitud (Jones jt, 2018; Caprara jt, 2006), et konservatiivid väärtustavad eelkõige Konformsust, Traditsioone ja Turvalisust (ühiskondlik). Ilmselt seetõttu võtavad konservatiivid ka aeglasemalt omaks muutusi selliste baasmõistete osas nagu mehelikkus ja naiselikkus.

Järgnevalt sõnastan kirjandusele tuginedes uurimisküsimused ja hüpoteesid. BSRI kriitika all välja toodud segadus faktorstruktuuri osas viitab sellele, et enesekohane mehelikkuse ja naiselikkuse faktorstruktuur ei pruugi koosneda ainult kahest faktorist, nagu Bem algselt eeldas. Lisaks on kirjandus puudulik mehelikkuse ja naiselikkuse tähendusest erinevate poliitiliste vaadetega inimestele. Selleks, et uurida konservatiivide nägemust enda mehelikkusest ja naiselikkusest ning tuua selgust faktorite arvu osas, püstitan alloleva uurimisküsimuse.

Uurimisküsimus I - "Millise faktorstruktuuri moodustavad enesekohased maskuliinsuse ja feminiinsuse hinnangud?"

Üldiselt on mehed viimase 70 jooksul omandanud rohkem naiselikke omadusi ning naised mehelikke. Kuna konservatiivid võtavad muutusi omaks aeglasemalt, siis on tõenäoline, et nende nägemus enda mehelikkusest ja naiselikkusest vastab traditsioonilistele soorollidele. Selleks, et seda kontrollida, püstitan järgmised kaks hüpoteesi.

H1: Meeste enesekohane maskuliinsuse skoor BSRI järgi on statistiliselt oluliselt suurem enesekohasest feminiinsuse skoorist BSRI järgi.

H2: Naiste enesekohane feminiinsuse skoor BSRI järgi on statistiliselt oluliselt suurem enesekohase maskuliinsuse skoorist BSRI järgi.

BSRI kriitika all toon välja, et see ei pruugi enam sobida mehelikkuse ja naiselikkuse mõõtmiseks, kuna arusaam mehelikkusest ja naiselikkusest on alates skaala loomisest muutunud (Donnelly ja Twenge, 2017). Tuginedes kirjandusele eeldan, et konservatiividel pole seda muutust toimunud ning sobib jätkuvalt nende mehelikkuse ja naiselikkuse mõõtmiseks. Selleks, et kinnitada, kas osalejate vastused moodustavad samasuguse struktuuri nagu Bem välja pakkus, püstitan teise uurimisküsimuse.

Uurimisküsimus II – “Kas enesekohaste hinnangute põhjal saadud faktorite faktorskoorid erinevad statistiliselt oluliselt BSRI põhjal saadud mehelikkuse ja naiselikkuse skooridest?”

Väärtused mõjutavad inimese käitumist ja hoiakuid. Selleks, et teada saada, kas väärtused mõjutavad seda, millisena näeb inimene enda mehelikkust ja naiselikkust, püstitan kolmanda uurimisküsimuse.

Uurimisküsimus III – “Millised isiklikud väärtused ennustavad faktoranalüüsis leitud faktoreid?”

Kuna konservatiivid väärtustavad kõige rohkem konservatiivsuse sektorisse kuuluvaid väärtuseid (Joonis 1), siis püstitan järgmise hüpoteesi:

H3: Konformsus, Traditsioonid ja Turvalisus (isiklik, ühiskondlik) on faktorite ennustamisel suurema ennustumääraga kui teised väärtused.

Meetod

Valim

Uuringus osales 155 inimest. Nendest 17 olid oma erakonnaks märkinud kas “Parempoolsed”, “Isamaa”, “Sotsiaaldemokraadid” või “ei soovi avaldada” ning nende vastused jätsin analüüsist välja. Lõppvalimiks jäi 138 inimest, kellest 80 olid mehed ($M = 57,28$, $SD = 14,18$) ja 58 naised ($M = 55,72$, $SD = 14,32$). Kõik osalejad olid seksuaalseks orientatsiooniks märkinud “Heteroseksuaalne”. Andmeid kogusin e-maili teel, saates küsitluse lingi koos uuringu selgitusega EKRE kontoritele erinevates Eesti piirkondades.

Mõõtevahendid

The Bem Sex-Role Inventory (BSRI)

BSRI küsimustikus tuleb inimesel 7-punktilisel skaalal hinnata, kui võrd iga 60st iseloomujoonest kirjeldab teda, kus 1 on "Kunagi, või peaaegu mitte kunagi tõene" ja 7 on "Alati või peaaegu alati tõene". Vastuste põhjal saab iga inimene kaks skoori: mehelikkuse skoor ja naiselikkuse skoor. Mehelikkus võrdub kõigi mehelikkuse skaalasse suhtuvate väidete hinnangute keskmisega. Naiselikkus võrdub kõigi naiselikkuse skaalasse suhtuvate väidete hinnangute keskmisega. Bemi (1974) järgi on maskuliinsuse skaala sisemine reliaablus 0,86 ning feminiinsuse skaala oma 0,80 ning test-retest reliaablused mõlemal 0,9. Antud valimil sain Cronbachi alfaks 0,771. Uuemates uuringutes on sisereliaablus jäänud vahemikku 0,61-0,90 (Agbayani ja Min, 2006; Lee ja Kaschubeck-West, 2015). Kuna konservatiivid näevad sugu pigem kategoriaalselt ja väldivad sooküsimustes mitmetimõistetavust, siis jätsin küsimustikku sisse ka neutraalsed omadused, et näha, kas osalejad jagavad need ära mehelikkuse ja naiselikkuse vahel.

Portrait Values Questionnaire Revised

Isiklike väärtusi hinnati Personal Values Questionnaire Revised eesti keelde adapteeritud versiooniga PVQ-R3 (Tart jt, 2014). Küsimustik põhineb Schwartzi jt (2012) 19 väärtuste teorial ning koosneb 57 kolmandas isikus esitatud väitest (nt "Tema jaoks on oluline vältida teiste inimeste endast välja viimist."). Osaleja pidi 6-pallisel Likerti skaalal hindama, kui väga kirjeldatud inimene temaga sarnaneb (1 - "pole üldse minu moodi"; 6- "väga minu moodi"). Iga väärtust hindab kolm väidet. Küsimustiku sisereliaablus on kõigi küsimuste puhul üle 0,8 (Schwartz ja Cieciuch, 2022). Antud valimil oli Cronbachi alfa 0,911. Väärtuste skoorid leidsin nii, et arvasin igale inimesele tema kõigi 57 küsimuse keskmise skoori ning lahutasin sellest iga väärtuse alaskaala küsimuste keskmise skoori.

Poliiitilise orientatsiooni lühiküsimustik (POLK)

Veendumaks, et inimesed, kes vastavad, on tõepoolest konservatiivse maailmavaatega, koostas lühiküsimustiku. Küsimustiku väited on võetud ERR-i valimiskompassist (Kook, 2023) ja Postimehe valimiskompassist (Mölder, 2023). Küsimustik koosneb kaheksast väitest, millest neli mõõdavad osaleja paiknemist konservatiivsus-liberaalsus teljel ning neli mõõdavad paiknemist parempoolsus-vasakpoolsus teljel. Küsimustikku valisin aktuaalsemad teemad, mis on riigikogu istungitel tekitanud rohkem arutelu. Osalejad said vastata 4-pallisel skaalal (1 - "Nõustun täielikult"; 4 - "Ei nõustu üldse"). Küsimustik ja skoori arvutamise põhimõte on toodud lisas (Lisa A).

Protseduur

Viisin läbi anonüümse veebiküsitluse veebikeskkonnas Limesurvey. Küsitlus oli vabatahtlik ning osalejale oli võimalus igal hetkel loobuda. Enne küsitlust oli tutvustatud uuringu sisu ning küsiti osaleja nõusolekut. Küsitluse esimene osa koosnes BSRI küsimustikust, kus paluti hinnata, kuivõrd kehtivad omadused enda kohta ning ideaalse mehe ja naise kohta Eesti ühiskonnas. Ideaalse mehe ja naise hinnanguid antud töös ei kasutatud. Järgmises osas uuriti osaleja väärtusi PVQ-R3 küsimustikuga. Uuringu kolmandas osas hinnati osaleja poliitilist orientatsiooni POLK küsimustikuga. Uuringu lõpus küsiti osaleja taustaandmeid nagu sugu, vanus ja seksuaalne orientatsioon.

Andmeanalüüs

Andmeanalüüsi jaoks oli kasutatud programmi JASP 0.16.3.0 ning Statistica 14.1.

Tulemused

Soorollid

Arvutasin BSRI andmete põhjal osalejate enesekohased BSRI skoorid. Skoorid olid normaaljaotuslikud leebe kriteeriumi järgi (-2; 2), välja arvatud naiste naiselikkuse skoor. Järgnevalt arvutasin meeste ja naiste mehelikkuse skooride mediaanide keskmise ja naiselikkuse skooride mediaanide keskmise. Selle põhjal jaotasin osalejad median-split meetodil (vt Bem, 1974; 1981) nelja soorolli: mehelik, naiselik, androgüünne, eristamata soorolliga. Edasi jaotasin mehelikud ja naiselikud inimesed omakorda soo järgi kas sootüüpilisteks või ristsoolisteks (Tabel 1).

Poliitiline orientatsioon

POLK küsimustiku põhjal arvutasin liikmete vasak-parempoolsuse ja konservatiivsus-liberaalsuse skoori, et kontrollida, kas osalejate vaated vastavad erakonna omadele. EKRE vasak-parempoolsuse skooriks sain 1,40 ($SD = 2,66$) ja konservatiivsus-liberaalsus skooriks 6,21 ($SD = 2,15$). Osalejad on selle skaala järgi pisut parempoolsed ja väga konservatiivsed.

Tabel 1

Osalejate jagunemine soorollide kaupa

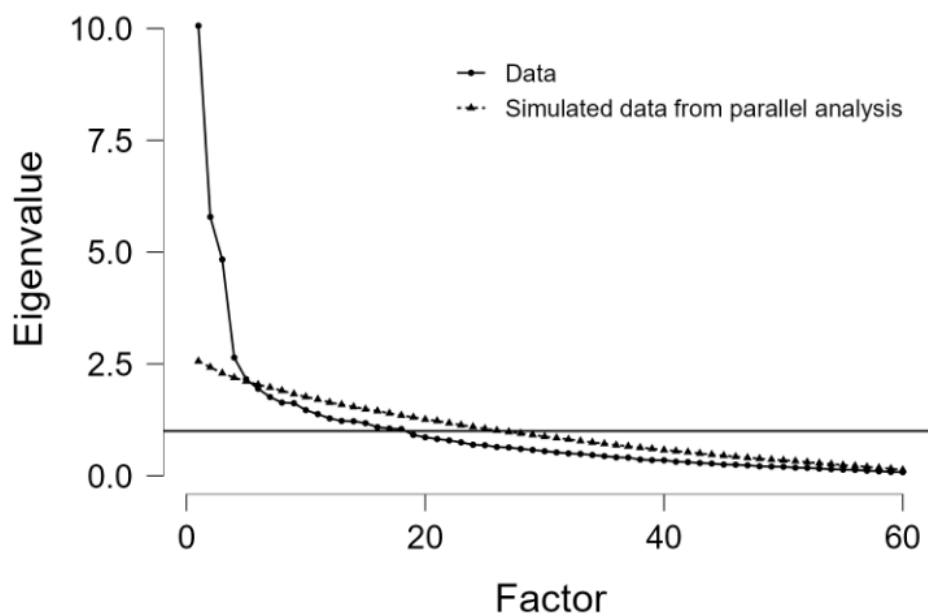
	Mehed		Naised		Kokku	
	n	%	n	%	n	%
Sootüüpilised	26	32,50%	25	43,10%	51	36,96%
Ristsoolised	9	11,25%	8	13,79%	17	12,32%
Androgüünsed	20	25%	17	29,31%	37	26,81%
Eristamata soorolliga	25	31,25%	8	13,79%	33	23,31%
Kokku	80	100%	58	100%	138	100%

Eneseteatatud nägemus enda mehelikkusest ja naiselikkusest

Esimesele uurimisküsimusele (“Millise faktorstruktuuri moodustavad enesekohase maskuliinsuse ja feminiinsuse hinnangud?”) vastamiseks viisin läbi uuriva faktoranalüüsi. Andmed ei olnud normaaljaotuslikud, kuid seda võib selgitada küsimuste iseloomuga. Näiteks kui on küsitud inimese kohusetundlikkuse kohta, siis kalduvad osalejad vastama pigem suurema kui väiksema numbriga. Faktoranalüüsi tõlgendamisel tuleb arvestada ka sellega, et valimi suurus on alla soovitusliku kahesaja osaleja ning mõõtmisi on 138 soovitusliku 600 asemel (10 korda rohkem kui küsimusi). Kuna naiste puhul oli osalejaid vähem kui mõõdetud tunnuseid (58 naist ja 60 küsimust), siis otsustasin faktoranalüüsi teha sugusid eraldamata.

Faktorite arvu on võimalik määrata mitmel viisil. Kaiseri kriteerium näeb ette, et struktuuri jäetakse faktorid, mille omaväärtus on suurem kui 1. Selle kriteeriumi järgi on faktoreid struktuuris 18 (Joonis 2) Paralleelanalüüsi järgi jäetakse struktuuri faktorid, mille omaväärtus on suurem kui simuleeritud andmetega saadud faktoritel. Paralleelanalüüs andis tulemuseks neli faktorit. Faktoranalüüsi eesmärgiks on seletada võimalikult palju tunnuseid väiksema arvu tunnuste abil, seega kasutasin paralleelanalüüsi, kuna faktorite arv on selle puhul oluliselt väiksem. Samuti on võrdlevate uuringutega leitud, et paralleelanalüüs on täpsem kui Kaiseri kriteeriumi kasutamine (Hayton jt, 2004).

Tabachnick ja Fidell (2007) soovivad pööramisel lähtuda põhimõttest, et kui faktoritevaheline korrelatsioon on suurem kui 0,32, võiks kasutada kaldnurkset pööramist. Antud juhul oli faktoritevaheline korrelatsioon (Tabel 2) suurem kui 0,32 ainult faktorite 1 ja 3 vahel, seega otsustasin kasutada täisnurkset *varimax* pööramist, mis suurendab faktoritevahelist variatiivsust ning eeldab, et faktorid ei korreleeru omavahel. Seda, et maskuliinsus ja feminiinsus on üksteisest sõltumatud, eeldas ka Bem (1981).

Joonis 2. Enesekohaste hinnangute põhjal saadud faktorite omaväärtused.

Tabel 2

Faktorstruktuuri faktoritevahelised korrelatsioonid

	F1	F2	F3	F4
F1	1.000	-	-	-
F2	-0,027	1.000	-	-
F3	0.338	0.272	1.000	-
F4	-0.054	-0.122	-0.003	1.000

Märkus. F1 – esimene faktor; F2 – teine faktor; F3 – kolmas faktor; F4 neljas faktor

KMO test, mis näitab andmete sobivust faktoranalüüsiks, andis tulemuseks 0,738, mis on üle soovitusliku taseme 0,5. Faktorlaadungite olulisuse läveks valisin 0,4, kuna selle puhul oli faktorstruktuur piisavalt puhas ehk võimalikult vähe tunnuseid kuulus korraga mitme faktori

alla. Suurema olulisuse läve puhul jäi liiga palju tunnuseid faktorstruktuurist välja, seega otsustasin jääda 0,4 juurde. Kokku seletas faktorstruktuur 34,7% variatiivsusest. 60st faktorist 42 ületasid olulisuse läve 0,4 (Tabel 3). Välja jäi tunnuseid peaaegu võrdset: 6 mehelikku omadust, 5 naiselikku omadust ja 7 neutraalset omadust.

Tabel 3

4-faktoriline faktorstruktuur koos laadungitega

	Maskuliinsus	Feminiinsus	Usaldusväärsus	Ebakiindlus
Juhtimisvõime M	0.716	0.168	0.150	0.001
Käitub juhina M	0.697	-0.023	0.050	0.206
Tugev isiksus M	0.661	0.089	0.326	-0.002
Enesekindel M	0.575	0.087	0.180	-0.155
Domineeriv M	0.550	-0.163	0.111	0.427
Oma seisukohtade eest seisev M	0.548	-0.041	0.125	-0.159
Jõuline M	0.534	-0.092	0.335	0.172
Tasane N	-0.503	0.058	0.102	0.053
Kergeusklik N	-0.496	0.132	0.087	0.419
Õnnelik NE	0.490	0.303	0.278	-0.088
Valmis seisukohta võtma M	0.482	0.017	0.256	-0.131
Rõõmsameelne N	0.474	0.337	0.143	-0.083
Sõltumatu M	0.451	0.052	0.282	-0.117
Auahne M	0.425	-0.103	0.071	0.344
Ebakorrapärane NE	-0.410	-0.024	-0.021	0.446
Kiiresti kohanev NE	0.407	0.112	0.133	0.033
Otsustab kergesti M	0.402	0.009	-0.012	0.040

Riskimisaldis M	0.401	0.012	-0.027	0.265
Õrn N	-0.035	0.723	0.169	0.058
Kaastundlik N	0.008	0.665	0.111	0.029
Valmis lohutama N	0.168	0.651	0.226	0.021
Tundeline N	-0.013	0.603	0.054	0.068
Tundlik teiste vajaduste suhtes N	0.040	0.567	0.221	0.152
Sõbralik NE	0.086	0.531	0.368	-0.061
Leebe N	-0.169	0.530	0.298	-0.014
Osavõtlik N	0.225	0.515	0.138	-0.040
Taktitundeline NE	0.141	0.483	0.340	-0.251
Puhtsüdamlik/siiras NE	0.123	0.409	0.586	-0.095
Aus ja usaldusväärne NE	0.199	0.142	0.715	0.025
Usaldusväärne NE	0.132	0.070	0.671	-0.094
Kohusetundlik N	0.226	0.196	0.581	-0.140
Heasüdamlik N	0.220	0.395	0.536	-0.060
Truu N	0.053	0.161	0.532	-0.016
Arusaaja N	0.242	0.325	0.483	0.056
Endaga toimetulev M	0.384	0.073	0.479	-0.104
Abistav NE	0.160	0.373	0.422	0.031
Salatsev NE	0.033	-0.076	-0.140	0.683
Upsakas NE	0.043	-0.114	0.026	0.667
Agressiivne M	0.061	-0.337	-0.024	0.644
Näitlev NE	0.173	0.300	-0.172	0.538

Kergesti meelitatav N	-0.241	0.034	-0.011	0.535
Lapselik N	-0.141	0.171	-0.092	0.514
Järelandlik N	-0.176	0.238	0.064	0.198
Tujukas NE	-0.020	0.071	-0.202	0.392
Uje N	-0.327	0.089	-0.016	0.380
Atleetlik M	0.284	-0.232	0.254	0.280
Väitlev M	0.376	0.052	0.077	0.033
Ettearvamatu NE	0.180	0.054	-0.162	0.388
Feminiinne N	0.044	0.387	-0.071	0.059
Analüüsiv M	0.365	0.178	0.175	-0.061
Armukade NE	-0.013	0.044	0.040	0.233
Teistele meelepärane NE	-0.316	0.321	0.125	0.063
Maskuliinne M	0.115	-0.315	0.255	0.380
Tõsine, pühalik NE	-0.034	0.167	0.249	0.166
Saamatu NE	-0.358	-0.021	-0.045	0.352
Individualistik M	0.013	-0.275	0.176	0.204
Väldib solvavat keelekasutust N	-0.063	0.297	0.217	-0.201
Võistlev M	0.263	-0.199	0.146	0.303
Lapsi armastav N	0.129	0.393	0.354	-0.102
Traditsioone ja tavaid järgiv NE	0.299	-0.015	0.319	-0.066
Faktori seletusprotsent	15,8%	8,6%	7,0%	3,3%

Märkus. Tumedalt on märgitud faktorlaadungid, mis ületasid olulisuse läve 0,4. Tunnused, mis ületasid olulisuse läve mitmes faktoris, määrasin faktori alla, kus laadung oli suurem. Omaduste

kõrvale on märgitud, milliselt skaalalt omadust pärineb: M – mehelikkuse skaala; N – naiselikkuse skaala; NE – neutraalne skaala.

Esimese faktori moodustasid 17 väidet, millest 12 olid mehelikkuse skaalalt, 3 naiselikkuse skaalalt ning 2 neutraalselt skaalalt. Faktorlaadungid varieerusid vahemikus 0,716 - 0,401. Naiselikest väidetest kahe (Tasane ja Kergeusklik) laadungid olid negatiivsed ehk need mõõdavad antud faktorile vastupidist konstrukti. Mehelikkuse skaala väited olid laadunud positiivselt. Otsustasin seega selle faktori nimetada Maskuliinsuseks.

Teise faktori moodustasid 9 väidet, millest ühtegi ei olnud mehelikkuse skaalalt, 7 olid naiselikkuse skaalalt ning 2 neutraalselt skaalalt. Faktorlaadungid varieerusid vahemikus 0,718-0,351. Kõik väited laadusid positiivselt. Nimetasin selle faktori Feminiinsuseks.

Kolmanda faktori moodustasid 9 väidet, millest 1 oli mehelikkuse skaalalt, 4 olid naiselikkuse skaalalt ning 4 neutraalselt skaalalt. Faktorlaadungid varieerusid vahemikus 0,715-0,422. Kõik väited laadusid positiivselt. Väidete sisu põhjal otsustasin selle faktori nimetada Usaldusväärseks.

Neljanda faktori moodustasid 7 väidet, millest 1 oli mehelikkuse skaalalt, 2 olid naiselikkuse skaalalt ning 4 neutraalselt skaalalt. Faktorlaadungid varieerusid vahemikus 0,690-0,352. Kõik väited laadusid positiivselt. Lähtudes väidete sisust nimetasin selle faktori Ebakindluseks.

Samuti arvutasin igale inimesele iga faktori kohta faktorskoorid. Kõik faktorskoorid peale esimese faktori skoori olid normaaljaotuslikud leebete kriteeriumite järgi (-2; 2). Faktorskooride ja BSRI skooride keskmised on esitatud tabelis (Tabel 4).

Tabel 4

Maskuliinsuse ja feminiinsuse skooride keskmised BSRI skaala järgi ning leitud faktorite skooride keskmised

	M _m	M _n	M _k
Maskuliinsus BSRI järgi	4,612	4,545	4,546
Feminiinsus BSRI järgi	4,534	4,939	4,704
Maskuliinsus	-0,186	0,301	0,019
Feminiinsus	-0,030	0,110	0,029
Usaldusväärsus	0,015	-0,088	-0,028
Ebakindlus	0,342	-0,576	-0,044

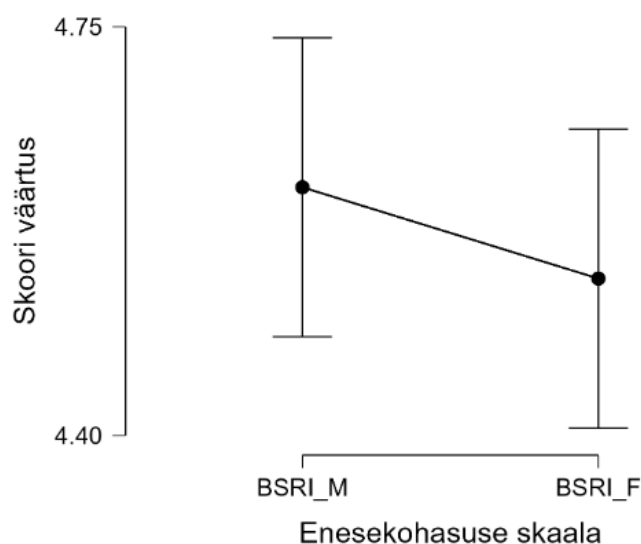
Märkus. M_m – meeste keskmine, M_n – naiste keskmine, M_k – kogu valimi keskmine

Enesekohaste skooride erinevused BSRI järgi

Hüpoteeside kinnitamiseks viisin läbi kaks sõltuvate gruppidega t-testi.

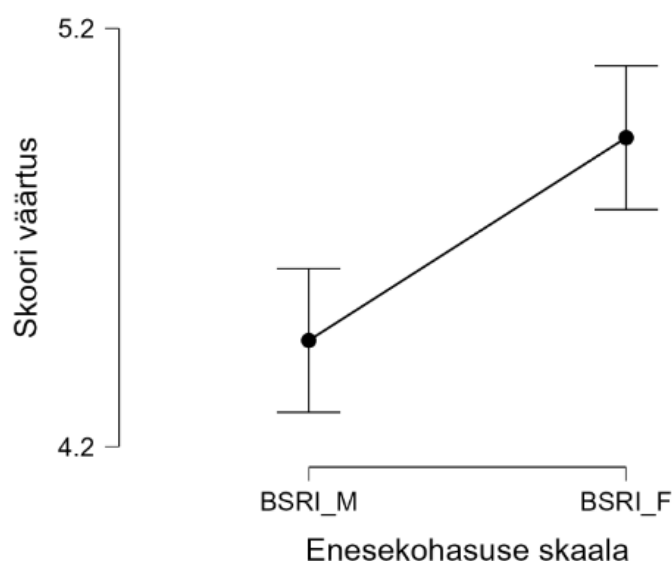
Normaaljaotuslikust kontrollisin sõltuvate muutujate vahe kaudu. Kõik andmed olid normaaljaotuslikud leebe kriteeriumi järgi (-2; 2), seega kasutasin parameetrilisi t-teste.

Esimesele hüpoteesile (“Meeste enesekohane maskuliinsuse skoor BSRI järgi on statistiliselt oluliselt suurem enesekohasest feminiinsuse skoorist BSRI järgi”) vastamiseks viisin läbi t-testi, kus sõltuvateks muutujateks olid meeste enesekohane maskuliinsuse skoor ja feminiinsuse skoor. T-test näitas, et meeste maskuliinsuse skoor ($M = 4,61$; $SD = 0,71$) ei olnud meeste feminiinsuse skoorist ($M = 4,53$; $SD = 0,55$) statistiliselt oluliselt kõrgem ($t(79) = 0,859$, $p = 0,196$, $d = 0,096$). Skooride erinevus usalduspiiridega on toodud joonisel 3. Esimene hüpotees ei leidnud seega kinnitust. Mehed hindasid nii naiselikke kui mehelikke omadusi võrdselt enda kohta käivateks.

Joonis 3. Meeste enesekohase maskuliinsuse ja feminiinsuse skoori erinevus. BSRI_M – enesekohane maskuliinsuse skoor; BSRI_F – enesekohane feminiinsuse skoor.

Teise hüpoteesi (“Naiste feminiinsuse skoor BSRI järgi on statistiliselt oluliselt suurem enesekohase maskuliinsuse skoorist BSRI järgi”) kontrollimiseks viisin samuti läbi t-testi, kus sõltuvateks muutujateks olid naiste enesekohane maskuliinsuse ja feminiinsuse skoor. T-test näitas, et naiste feminiinsuse skoor ($M = 4,94$; $SD = 0,56$) oli naiste maskuliinsuse skoorist ($M = 4,45$; $SD = 0,65$) statistiliselt oluliselt kõrgem ($t(57) = -3,994$, $p < 0,001$, $d = -0,524$). Teine hüpotees leidis seega kinnitust. Jooniselt 4 on näha, et naised hindavad naiselikke omadusi enda kohta oluliselt rohkem käivaks kui mehelikke omadusi.

Joonis 4. Naiste enesekohase maskuliinsuse ja feminiinsuse skoori erinevus. BSRI_M – enesekohane maskuliinsuse skoor; BSRI_F – enesekohane feminiinsuse skoor.

Eneseteatatud soorollide faktorite seosed BSRI skooridega

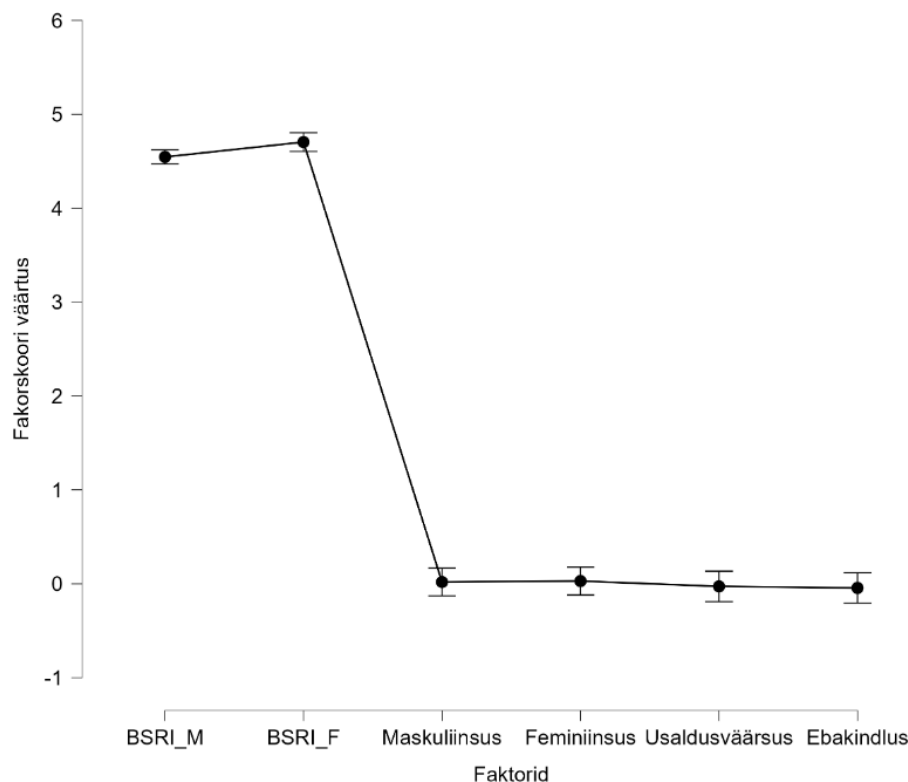
Teisele uurimisküsimusele (“Kas saadud faktorskoorid erinevad statistiliselt oluliselt BSRI põhjal saadud mehelikkuse ja naiselikkuse skooridest?”) vastamiseks viisin läbi kordumõõtmistega dispersioonanalüüsi. Skooride vahede hajuvust kontrollisin Mauchly sfäärilisuse testiga, mis andis positiivse tulemuse ($W = 0,013$, $p < 0,001$) ehk vahede hajuvus ei olnud sarnane. Seetõttu kasutasin Greenhouse-Geisseri korrektsiooni. Dispersioonanalüüs näitas, et skoorid erinesid üksteisest statistiliselt oluliselt ($F(5, 685) = 1200,036$; $p < 0,001$, $\eta^2 = 0,898$, $GG = 450,812$). Skooride erinevus on näidatud joonisel 5. Otsustasin edasi vaadata *post-hoc* teste, et teha kindlaks, millised skoorid üksteisest erinevad. Järeltest näitas (Tabel 5), et mehelikkuse ja naiselikkuse skoorid BSRI järgi erinesid statistiliselt oluliselt leitud faktorite faktorskooridest ($p < 0,001$). Maskuliinsuse ja feminiinsuse skoor BSRI järgi ei erinenud üksteisest statistiliselt oluliselt ($p = 0,738$). Samuti ei erinenud üksteisest leitud faktorite faktorskoorid ($p = 1,000$).

Tabel 5

BSRI maskuliinsuse ja feminiinsuse skooride ning leitud faktorstruktuuri faktorskooride keskmiste erinevus

Skoorid		MD	t	p_{holm}
MASK	FEM	-0,158	-1,621	0,738
	Maskuliinsus	4,527	46,357	< ,001
	Feminiinsus	4,517	46,252	< ,001
	Usaldusväärus	4,574	46,833	< ,001
	Ebakindlus	4,590	47,001	< ,001
FEM	Maskuliinsus	4,686	47,978	< ,001
	Feminiinsus	4,675	47,873	< ,001
	Usaldusväärus	4,732	48,455	< ,001
	Ebakindlus	4,749	48,622	< ,001
Maskuliinsus	Feminiinsus	-0,010	-0,105	1,000
	Usaldusväärus	0,047	0,477	1,000
	Ebakindlus	0,063	0,644	1,000
Feminiinsus	Usaldusväärus	0,057	0,581	1,000
	Ebakindlus	0,073	0,749	1,000
Usaldusväärus	Ebakindlus	0,016	0,167	1,000

Märkus. MASK – enesekohane maskuliinsuse skoor BSRI järgi; FEM – enesekohane feminiinsuse skoor BSRI järgi; Maskuliinsus – leitud faktori Maskuliinsus skoor; Feminiinsus – leitud faktori Feminiinsus skoor; Usaldusväärus – leitud faktori Usaldusväärus skoor; Ebakindlus – leitud faktori Ebakindlus skoor; MD – keskmiste erinevus; $p < 0,05$ esitatud tumedalt.

Joonis 5. BSRI maskuliinsuse ja feminiinsuse ja leitud faktorite skooride erinevus. BSRI_M – enesekohane maskuliinsuse skoor BSRI järgi; BSRI_F – enesekohane feminiinsuse skoor BSRI järgi.

Isiklike väärtuste seos eneseteatatud mehelikkuse ja naiselikkuse faktoritega

Kolmandale uurimisküsimusele (“Millised isiklikud väärtused ennustavad faktoranalüüsis leitud faktoreid?”) vastamiseks viisin läbi neli mitmest regressiooni, kus sõltuvateks muutujateks olid nelja faktor skoorid ning sõltumatuteks muutujateks osalejate väärtuste skoorid. Samuti lisisin mudelisse soo ja vanuse. Schwartz soovitab analüüsijuhendis (Schwartz, 2017) regressiooni puhul kasutada mitte rohkem kui kaheksat väärtust korraga, kuna vastasel juhul muutub mudel ebastabiilseks. Selleks, et väärtuste arvu vähendada, viisin kõigepealt läbi korrelatsioonanalüüsi, kus uurisin korrelatsiooni faktorite ja väärtuste vahel. Korrelatsioonikordajana kasutasin Spearmani rood, kuna kõik seosed muutujate vahel polnud lineaarsed ning kõik muutujad polnud normaaljaotuslikud leebete kriteeriumite järgi.

Regressioonanalüüsi jätsin kaheksa suurima korrelatsioonikoefitsendiga väärtust iga faktori puhul, mis olid statistiliselt oluliselt. Regressioonanalüüsis multikollineaarsuse hindamiseks kasutasin *Tolerance* ja *VIF* mõõdikuid, mis ühegi analüüsi puhul multikollineaarsust ei näidanud. Mudeli sobivuse kontrollimiseks vaatasin ka, et

standardiseeritud jääkide arv, mille väärtus oli üle 2, ei ületaks 5% andmetest. Ühegi analüüsi puhul seda ei esinenud. Cooki test erindeid ei näidanud.

Esimene regressioonanalüüs näitas, et esimese faktori Maskuliinsus skoori ennustas ainult väärtus Võim: dominantsus ($\beta = -0,229$, $p = 0,038$). Kokku seletas mudel 17,4% variatiivsusest, kohandatud $R^2 = 0,123$, $F(8, 137) = 3,395$, $p < 0,001$. Sugu ei ennustanud faktorit statistiliselt oluliselt, mudeli seletusprotsent tõsis soo mudelisse lisades 19,2 protsendini, kohandatud $R^2 = 0,136$. Vanus ei ennustanud faktorit statistiliselt oluliselt, mudeli seletusprotsent ei muutunud.

Teise faktori Feminiinsus skoori ennustasid väärtused Traditsioon ($\beta = 0,189$, $p = 0,024$), Konformsus: interpersonaalne ($\beta = -0,282$, $p = 0,002$) ja Alandlikkus ($\beta = -0,234$, $p = 0,004$). Kokku seletas mudel 31,4% variatiivsusest, kohandatud $R^2 = 0,272$, $F(8, 137) = 7,395$, $p < 0,001$. Sugu (naine) ennustas faktorit statistiliselt oluliselt ($B = 0,302$, $p = 0,043$), mudeli seletusprotsent tõsis 33,6 protsendini, kohandatud $R^2 = 0,289$. Vanus ei ennustanud faktorit statistiliselt oluliselt, mudeli seletusprotsent tõsis 35 protsendini, kohandatud $R^2 = 0,299$.

Kolmanda faktori Usaldusväärsus skoori ei ennustanud ükski väärtus statistiliselt olulisel määral. Kokku seletas mudel 10,8% andmete variatiivsusest, kohandatud $R^2 = 0,060$, $F(7, 137) = 2,239$, $p = 0,035$. Sugu ei ennustanud kolmandat faktorit statistiliselt oluliselt ning ei tõstnud mudeli seletusprotsenti. Vanus ei ennustanud faktorit statistiliselt oluliselt, mudeli seletusprotsent tõsis 11 protsendini, kohandatud $R^2 = 0,048$.

Neljanda faktori Ebakindlus skoori ennustasid väärtused Saavutus ($\beta = 0,237$, $p = 0,005$), Enesemääratlus: tegu ($\beta = 0,291$, $p = 0,002$) ja Kõikehaaravus: sallivus ($\beta = -0,283$, $p = 0,002$). Kokku seletas mudel 33,4% andmete variatiivsusest, kohandatud $R^2 = 0,293$, $F(8, 137) = 8,098$, $p < 0,001$. Sugu (naine) ennustas faktorit statistiliselt oluliselt ($B = -0,607$, $p < 0,001$) ning tõstis mudeli seletusprotsendi 41,4 protsendini, kohandatud $R^2 = 0,373$. Vanus ei ennustanud faktorit statistiliselt oluliselt, mudeli seletusprotsent tõsis 42,6 protsendini, kohandatud $R^2 = 0,381$.

Kolmas hüpotees (“Konformsus, Traditsioonid ja Turvalisus (isiklik, ühiskondlik) ennustavad inimese faktorskoore suuremal määral kui teised väärtused”) leidis osaliselt kinnitust. Väärtused Konformsus: interpersonaalsus ja Traditsioonid ennustasid Feminiinsuse faktorit, kuid mitte teisi faktoreid. Turvalisus ei ennustanud ühtegi faktorit.

Tabelis 6 olen välja toonud ka osalejate kõikide väärtuste keskmised. Mida kõrgem on keskmine, seda rohkem liikmed seda väärtust oluliseks peavad.

Tabel 6

Isiklike väärtuste keskmised kahanevas järjekorras

Väärtused	M	SD
Turvalisus: ühiskondlik	1,081	0,727
Heasoovlikkus: hool	1,006	0,642
Traditsioonid	0,965	0,827
Heasoovlikkus: sõltuvus	0,958	0,632
Enesemääratlus: tegu	0,825	0,789
Enesemääratlus: mõte	0,608	0,769
Turvalisus: isiklik	0,390	0,777
Maine	0,190	0,919
Kõikehaaravus: loodus	0,178	0,955
Kõikehaaravus: hool	0,086	0,818
Saavutus	-0,373	0,800
Stimulatsioon	-0,477	1,007
Kõikehaaravus: sallivus	-0,511	0,837
Konformsus: interpersonaalne	-0,631	0,980
Konformsus: reeglid	-0,670	1,035
Alandlikkus	-0,716	0,865
Hedonism	-0,803	0,984
Võim: dominants	-1,499	1,010
Võim: ressursid	-1,742	0,907

Arutelu

Töö eesmärgiks oli välja selgitada, millisena näevad konservatiivid mehelikkust ja naiselikkust ning millised väärtused on konservatiivide jaoks mehelikkuse ja naiselikkusega seotud.

EKRE liikmete nägemus enda mehelikkusest ja naiselikkusest

Esimese ja teise uurimisküsimusega tahtsin teada, millise faktorstruktuuri moodustavad konservatiivide mehelikkus ja naiselikkus ning kas nende faktorstruktuur erineb Bemi poolt pakutust. Faktoranalüüsis leidsin kokku neli faktorit, mille nimetasin Maskuliinsuseks, Feminiinsuseks, Usaldusväärseks ja Ebakindluseks. Faktorite skoorid erinesid BSRI skooridest. Sisuliselt tähendab see seda, et konservatiivide jaoks mõõdavad

küsimused nelja erinevat tunnust, mitte kahte. Uuring lisab kinnitust varasemalt leitule, et inimeste nägemus mehelikkusest ja naiselikkusest koosneb rohkematest tunnustest kui kahest (Gaudreau, 1977; Gruber ja Powers, 1982; Choi jt, 2008, Lee ja Kashubeck-West, 2015).

Maskuliinsuse faktorile laadusid suures osas mehelikud omadused, kuid negatiivselt oli faktoriga seotud ka naiselikke omadusi ehk naiselikud küsimused mõõdavad omadust, mis on antud faktorile vastupidine. Maskuliinsuse faktorile olid neutraalselt skaalalt lisandunud omadused *kiiresti kohanev* ja *õnnelik*. Bemi uuringus 1974. aastal ei seostanud inimesed neid tunnuseid otseselt kummagi sooga, kuid EKRE liikmete jaoks on ka need omadused seotud maskuliinsusega.

Feminiinsuse faktorile laadunud omadustest puudusid mehelikud omadused ning lisandus kaks neutraalset, *taktitundeline* ja *sõbralik*. Konservatiivide jaoks mõõdavad seega ka need küsimused inimese naiselikkust. Feminiinsuse faktorist on võrreldes kultuuridevahelise uuringa (Lee ja Kaschubeck-West, 2015) välja jäänud omadus *lapsi armastav*, mis võib tunduda üllatav, arvestades, et EKRE liikmed peavad oluliseks traditsioonilist perekonda ja pereväärtusi (Eesti Konservatiivse..., 2023). Antud juhul on põhjuseks minu valitud faktorilaadungi lävend 0,4, sest omaduse *lapsi armastav* laadung jääb täpselt selle alla (0,393) ehk sisuliselt võib öelda, et kuulub ikkagi Feminiinsuse faktorisse. Samuti laadub see omadus üsna tugevalt (0,354) järgmisele, Usaldusväarsuse faktorile, mis tähendab, et EKRE liikmete arvates mõõdab inimese usaldusväarsust või üldiselt sotsiaalset soovitatavust üsna oluliselt ka see, kas talle meeldivad lapsed.

Usaldusväarsuse faktor on mitmekesisem kui eelmised faktorid. Võrreldes eelmise kahe faktoriga on siin rohkem neutraalseid tunnuseid. Võrreldes varasemate uuringutega, kus on kasutatud neutraalset skaalat (Gaudreau, 1977; Gruber ja Powers, 1982) sarnaneb see Gaudreau neljanda, Küpsuse faktoriga, kuhu laadusid tunnused kõikidelt skaaladelt. Uuemates uuringutes pole sellist faktorit leitud. Kui uurida faktori sisu, siis koosneb see sotsiaalselt soovitatavatest omadustest kõigilt skaaladelt ehk need võiksid olla omadused, mis osalejate arvates on omased üldiselt meeldivale inimesele ning pole otseselt seotud mehelikkuse või naiselikkusega. Faktorid Usaldusväarsus ja Maskuliinsus korreleerusid omavahel (Tabel 2). Korreleeruvad faktorid on leidnud ka Lee ja Kashubeck-West (2015). Faktorite ühisosaks võib olla see, et mõlemad faktorid kirjeldavad mingil määral kompetentsust. Maskuliinsuses on nendeks omadusteks *tugev isiksus*, *enesekindel*, *oma seisukohtade eest seisev* ning Usaldusväarsuse faktoris *kohusetundlik*, *truu*, *endaga toimetulev*, *abistav*.

Neljas faktor Ebakindlus sarnaneb eelmise faktoriga, kuid on sisult vastupidine. Ka selles faktoris moodustavad pea poole tunnustest neutraalsed väited. Varasematest uuringutest sarnaneb see samuti Gaudreau (1977) Küpsuse faktoriga, kus *lapsikus*, *kergeusklikkus* ja *kergesti meelitatav* laadusid negatiivselt, kuid siin laadusid positiivselt. Sisuliselt moodustub see faktor omadustest, mis vastajate arvates ei ole sotsiaalselt soovitatavad ühelegi inimesele olenemata soost ehk see faktor kirjeldab sotsiaalselt ebasoovitavaid omadusi. Samuti laadub sellele faktorile üsna tugevalt *maskuliinsus* (0,380), mis võib viidata sellele, et tegemist on mehelikkuse alafaktoriga nagu on leitud varasemates uuringutes (Choi, 2008; Lee ja Kaschubeck-West, 2015). Kõrgelt on sellele laadunud veel omadused *uje* (0,380) ja *tujukas* (0,392), mis võib tähendada, et see faktor on seotud ebakindla maskuliinsusega.

Üldiselt võib öelda, et EKRE liikmete vastused jagunevad sotsiaalse soovitatavuse ja sooliste omaduste vahel, kus Usaldusvääruse ja Ebakindluse faktorid kirjeldavad pigem sotsiaalset soovitatavust ning Maskuliinsus ja Feminiinsus sooga seotud omadusi. Seega ei pidanud paika eeldus, et konservatiividel moodustub kaks sooga seotud faktorit, mille vahel jagunevad ka neutraalsed väited. Neutraalsed väited moodustasid siiski pigem kaks eraldi faktorit, mis lisab kinnitust varasemate uurijate tähelepanekule, et need omadused pole soorollidega seotud (Choi jt, 2008; Holt ja Ellis, 1998). Uuringu tulemused lisavad kinnitust sellele, et neutraalse skaala võib küsimustikust pigem välja jätta. Samas viitab Ebakindluse faktor sellele, et ka konservatiividel moodustub maskuliinsuse alaskaala, kuid selle kinnitamiseks on tarvis teha faktoranalüüs ilma neutraalsete väideteta, et tulemused oleksid varasemate töödega võrreldavad.

Soorollid

Esimene hüpotees ei leidnud kinnitust ning mehed pidasid nii mehelikke kui naiselikke omadusi peaaegu võrdselt enda kohta käivateks. Kui võrrelda skooore Bemini (1974) originaaltööga, siis meeste mehelikkus oli 1974. aastal 4,97 ja antud töös 4,61 ehk on oluliselt langenud. Meeste naiselikkus oli tollal 4,44 ja praegu 4,53 ning siin olulist muutust märgata ei ole, kuid on pisut tõusnud. Mehed on seega muutunud vähem mehelikumaks.

Teine hüpotees leidis kinnitust, mis tähendab, et üldiselt ei pea konservatiivsed naised mehelikke omadusi enda kohta käivateks. Sama leidsid Eagly jt (2020), et naised on aastakümnete jooksul muutunud naiselikumaks, mitte mehelikumaks. Võrreldes Donnelly ja Twenge (2017) uuringu 2012. aasta andmetega ning Bemini (1974) originaaluuringuga on skoorides märgata erinevusi. Naiste mehelikkuse skoor 1974. aastal oli 4,57 ja 2012. aastal 4,89, kuid antud valimis 4,55 ehk sarnane 1970ndatega. Naiste naiselikkus oli 1974. aastal

5,01, 2012. aastal 4,98 ning antud valimis 4,94 ehk on toimunud langus võrreldes 1970ndatega. Naiste naiselikkus on seega pisut langenud ja mehelikkus jäänud muutumatuks.

Tulemusi võib selgitada muutustega tööturul. Eestis töötab teenindavas sektoris 82,3% naistest ja ainult 58,2% meestest ning teenindava sektori osakaal majandusest on kasvanud 10% võrreldes 2011. aastaga (Rahvastiku..., 2021). Konservatiivsed mehed on pisut omandanud naiselikke tunnuseid, mis Morini (2007) järgi tuleneb sellest, et teenindava sektori arenguga on meestel olnud kasulik omandada naiselikke omadusi. Konservatiivsed naised pole aga omandanud mehelikke tunnuseid. Eagly jt (2020) sõnul tuleb see sellest, et teenindava sektori areng nõuab inimestelt naiselikke omadusi ning seega kipuvad naised seda majandusharu eelistama. See omakorda soodustab naiste naiselikke omaduste säilimist.

Soorollide jaotust vaadates on alla poole ehk 37% osalejatest hinnanud enda mehelikkust ja naiselikkust sootüüpiliseks. Sarnane on jaotus olnud nii vanemates kui uuemates uuringutes (Schmitt ja Millard, 1988; Oswald, 2004), seega pole minu tulemused midagi ebatavalist. Uuringu põhjal võib öelda, et BSRI on jätkuvalt valideeritud jagama inimesi soorollide alusel.

Enesekohase mehelikkuse ja naiselikkuse seos isiklike väärtustega

Kolmas uurimisküsimus ("Millised isiklikud väärtused ennustavad faktoranalüüsis leitud faktoreid?") selgitas isiklike väärtuste seost enesekohase mehelikkuse ja naiselikkusega.

Deprivatsiooniteooria järgi väärtustavad inimesed neid omadusi, mis neil endal puuduvad (Walker ja Pettigrew, 1984). Aaviku ja Alliku (2006) kohaselt võivad väärtused kirjeldada mitte ainult lähenemismotivatsiooni ehk mida inimene oluliseks peab ja mille poole püüdleb, vaid ka eemaldumismotivatsiooni ehk mida inimene püüab elus vältida. Autorid nimetasid selliseid väärtuseid negatiivseteks väärtusteks. Kuna antud töös kasutasin ma ainult nõ positiivseid Schwartzi väärtuseid, siis lähtun tulemuste tõlgendamisel sellest, et positiivse ennustusmääraga väärtused on need, mille poole inimene püüdleb ja on talle oluline ning negatiivse ennustusmääraga väärtused on need, mida inimene ei pea oluliseks ja mille poole püüdemist väldib, sest on tal juba olemas.

Maskuliinsus

Faktorit Maskuliinsus ennustas kõige paremini väärtus Võim: dominantsus, kusjuures seos oli negatiivne. Seega, mida vähem peab EKRE liige oluliseks teiste inimeste üle domineerimist, seda kõrgem on tema Maskuliinsuse skoor. Varasemalt on Schwartz ja Rubel (2005) leidnud, et mehed väärtustavad naistest rohkem Võimu ja Saavutust, kuigi üldiselt on sugudevahelised erinevused väikesed. Seega võiks Schwarzzi ja Rubeli (2005) järgi

Maskuliinsusega seonduda just Võimu väärtus, mida ma ka leidsin, kuid seose suund on vastupidine. Maskuliinsuse faktori moodustavad väited nagu *juhtimisvõimeline, käitub juhina, enesekindel, domineeriv*, samas kui Võimu väärtustav inimene peab oluliseks ja soovib, et teised teda kuulaksid ning käituksid tema tahte järgi. Kõrge Maskuliinsuse skooriga inimene ei pea seega oluliseks teiste üle domineerimise poole püüdlemist, kuna tal on juhiomadused juba olemas.

Feminiinsus

Faktorit Feminiinsus ennustasid väärtused Traditsioon, Konformsus: interpersonaalne ja Alandlikkus. Seos Traditsiooniga oli positiivne ning teiste väärtustega negatiivne. Ka Schwartz ja Rubel (2005) leidsid, et naised väärtustavad konservatiivsetest väärtustest Turvalisust ja Traditsiooni meestest pisut rohkem. Positiivne seos Traditsiooniga tähendab seda, et inimesed, kes peavad omadusi *õrn, kaastundlik, tundlik, siiras, sõbralik* enda kohta käivateks, peavad oluliseks ka religioossete ja perekondlike tavade ja uskumuste säilimist. Kuna EKRE liikmete jaoks on olulised kristlikud põhimõtted, mille alla võib liigitada ka ligimesearmastuse ja nõ teise põse keeramise, siis soodustavad Feminiinsuse faktori omadused nende põhimõtete edasi andmist ja järgimist.

Negatiivne seos Konformsusega tähendab seda, et inimesed, kelle jaoks on oluline vältida tegevusi, mis võiksid teistele tüli teha, ei pidanud naiselikke omadusi enda kohta käivateks. Ka Alandlikkus on Feminiinsusega negatiivselt seotud. Alandlik inimene väärtuste küsimustiku järgi on keegi, kes ei tõmba tähelepanu endale ning on rahul sellega, mis tal on. Inimesed, kes pidasid Feminiinsuse skaala väiteid nagu *tundlik teiste vajaduste suhtes, kaastundlik, taktitundeline, leebe* enda kohta käivaks ei pea Konformsust ja Alandlikkust enda jaoks oluliseks, kuna tal juba on vastavad iseloomuomadused. Vanus polnud selle faktoriga seotud, kuid soo seos oli positiivne, mis tähendab, et naiste Feminiinsuse skoor koos väärtustega on kõrgem kui meeste oma.

Usaldusväärsus

Faktorit Usaldusväärsus ei ennustanud ükski väärtus ega ka sugu ja vanus. Nagu varasemalt mainitud, kirjeldavad faktori omadused *abistav, endaga toimetulev, kohusetundlik* inimese kompetentsust ning see, mil määral inimene neid omadusi enda kohta käivaks peab, sõltub pigem tema elukogemusest ja enesehinnangust. See tähendab, et EKRE liikmed võisid Usaldusväärse faktori omadusi enda kohta käivateks pidada või mitte pidada olenemata sellest, kas nad pidasid mõnda väärtust enda jaoks oluliseks või mitte.

Ebakindlus

Neljandat faktorit Ebakindlus ennustasid väärtused Saavutus, Enesemääratlus: tegu positiivselt ning Kõikehaaravus: sallivus negatiivselt. Enesemääratlus: tegu on seotud tegutsemisvabaduse ja otsustusõigusega ning Saavutus edukuse ja imetluse oluliseks pidamisega. Ebakindluse faktori alla laadusid omadused nagu *agressiivne, lapselik, kergesti meelitatav* ning ka *tujukas* (0,392), *uje* (0,380) ja *saamatu* (0,352), mis jäid faktorist välja valitud laadungimäära tõttu. Inimesed, kes neid omadusi enda kohta käivateks pidasid, peavad oluliseks ka autonoomia, edukuse ja imetluse saavutamist, mida neil endal pole.

Väärtuse Kõikehaaravus: sallivus puhul on oluline teistsuguste vaadetega inimeste mõistmine ning erinevate gruppide vahel üksmeele leidmise taotlemine. Inimesed, kes pidasid Ebakindluse faktori omadusi enda kohta käivateks, ei pea oluliseks ka teistsuguste inimeste mõistmist.

Väärtused viitavad sellele, et tegemist on maskuliinsuse negatiivsema ja ebakindlama küljega, samas kui esimene faktor Maskuliinsus kirjeldab mehelikkuse positiivseid omadusi. Sugu ennustas faktorit oluliselt negatiivselt, mis tähendab, et naiste puhul olid selle faktori skoorid oluliselt madalamad kui meeste omad, mida on näha ka faktorskooride tabelist (Tabel 4). Mehed peavad seega rohkem Ebakindluse omadusi enda kohta käivaks ning ei pea oluliseks teistmoodi mõtleivate inimeste sallimist ning naiste puhul on seos vastupidine. See lisab kinnitust varasemalt pakutule, et antud faktori puhul on tegemist maskuliinsuse alaskaalaga.

Kolmas hüpotees (“Konformsus, Traditsioonid ja Turvalisus (isiklik, ühiskondlik) ennustavad inimese faktorskoore suuremal määral kui teised väärtused”) leidis osaliselt kinnitust. Konformsus: interpersonaalne ja Traditsioonid ennustasid Feminiinsuse faktorit, kuid mitte teisi faktoreid. Põhjus, miks üldiselt väga vähesed väärtused ennustasid faktoreid, võib olla selles, et uurisin väärtuste seost liikmete enesekohase mehelikkuse ja naiselikkusega. Nägemusega ideaalsest mehest ja naisest on väärtustel ilmselt suurem seos, kuna väärtused toimivad ka standarditena või kriteeriumidena, mille alusel otsuseid teha (Schwartz jt, 2012).

Kui vaadata EKRE liikmete väärtuseid üldiselt, siis esikolmik on Turvalisus: ühiskondlik, Heasoovlikkus: hool ning Traditsioonid. Üldiselt kattuvad need Caprara jt (2006) leiuga, kus konservatiivid väärtustasid Turvalisust, Traditsioone ja Konformsust. Turvalisuse tähtsaimaks pidamist võib selgitada Ukraina-Venemaa sõjast tuleneva äreva poliitilise olukorraga ning turvatunde vähenemisega. Heasoovlikkust ehk lähedaste inimeste heaolu eest seismist ja nende aitamist pidasid Caprara jt (2006) uuringus oluliseks liberaalid, mitte konservatiivid. Heasoovlikkuse oluliseks pidamist konservatiivide poolt käesolevas uuringus võib põhjendada EKRE poliitikaga. Erakonna esimehe Martin Helme

sõnul aitab erakond Eesti inimesi maksutõusude ja samasooliste abielu vastu võitlemisega ning takistab seeläbi valitsusel Eesti elu halvemaks muutmist (Lauri, 2023). Seega väljendub väärtuste konflikt valitsuse poliitika ja konservatiivide maailmavaate vahel konservatiivide kõrges Heasoovlikkuse skooris.

Piirangud

Uuringu piirangutest toon välja esiteks selle, et valim oli liiga väike, et viia läbi usaldusväärset faktoranalüüsi ja saavutada stabiilne faktorstruktuur, kuna osalejaid võiks olla vähemalt 10 korda rohkem kui uuritud tunnuseid ehk minu puhul 60 tunnust ja 600 inimest. Teiseks oleks suurem valim võimaldanud läbi viia faktoranalüüse meeste ja naiste peal eraldi, et näha, kas nende faktorstruktuurid erinevad. Varasemalt on leitud väikseid erinevusi, näiteks meestel kujuneb selgemalt välja kaks maskuliinsuse alaskaalat (Choi, 2008), samuti varieeruvad meeste ja naiste erinevused kultuuriti (Lee ja Kashubeck-West, 2015). Pedhazur ja Tetenbaum (1979) leidsid ka, et omaduste *maskuliinsus* ja *feminiinsus* eemaldamisel kadusid meeste ja naiste erinevused, mida antud uuringuga polnud võimalik kinnitada.

Edasised uuringud

Uuringu tulemustest ning varasematest uuringutest lähtuvalt saab edasi uurida mitmeid küsimusi. Selleks, et kinnitada, kas konservatiividel on selge arusaam oma mehelikkusest BSRI järgi ehk kas tekib maskuliinsuse alaskaala või mitte, tuleks läbi viia teine faktoranalüüs ilma neutraalse skaala küsimusteta. Antud uuringus ei viidud analüüsi läbi töömahu tõttu.

Edaspidi võiks sarnase uuringu teha ka liberaalsete erakondade esindajatega, et oleks võimalik võrrelda nii seda, kuidas näevad Eesti liberaalid ja konservatiivid enda mehelikkust ja naiselikkust kui ka erinevusi isiklikes väärtustes.

Samuti leidsid Choi jt (2008), et enesekohase ja ideaalse mehe ja naise faktorstruktuurid on erinevad. Andmed konservatiivide ideaalse mehe ja naise kohta on selle uuringu raames kogutud, kuid neid pole kasutatud liigse töömahu pärast. Tulevikus saab nende andmetega viia läbi uuriva faktoranalüüsi, et näha, milline on ideaalne mees ja naine konservatiivide arvates ning mil määral erineb see sellest, kuidas nähakse enda mehelikkust ja naiselikkust. Neid tulemusi saab vaadata ka seoses väärtustega ning võrrelda, kas ideaalset meest ja naist ennustavad teistsugused väärtused kui enda mehelikkust ja naiselikkust.

Järeldus

Antud uuring liigitub poliitilise psühholoogia valdkonda. Uuringu põhiline panus teaduskirjandusse on mehelikkuse ja naiselikkuse uurimine BSRI küsimustikuga poliitiliste vaadete raames. Uuringu tulemustest järeldub esiteks, et konservatiivid ei näe mehelikkust ja

naiselikkust teisiti võrreldes tavavalimiga. Vastuste põhjal moodustus neli faktorit, millest kaks (Maskuliinsus ja Feminiinsus) on seotud sooga ning kaks (Usaldusväärsus ja Ebakindlus) sotsiaalse soovitatavusega, kuigi Ebakindluse puhul võib olla tegemist ka maskuliinsuse alaskaalaga. Tulemused kinnitavad varasemalt leitud, et BSRI küsimused ei moodusta kahte faktorit, nagu küsimustiku autor arvas. Samuti kinnitavad tulemused seda, et neutraalne skaala ei mõõda mehelikkust ja naiselikkust ning edaspidi on soovitatav soorolle uurides see küsimustikust välja jätta. Konservatiivid väärtustavad tulemuste põhjal enim Turvalisust, Heasoovlikkust ja Traditsioone, mis sobitub osaliselt varasema kirjandusega.

Kasutatud allikad

- Aavik, T., & Allik, J. (2006). Principles that people seek to avoid in their lives: Personal values with the opposite sign?. *Journal of Individual Differences*, 27(4), 185-192.
- Agbayani, P., & Min, J. W. (2007). Examining the validity of the Bem Sex Role Inventory for use with Filipino Americans using confirmatory factor analysis. *Journal of Ethnic and Cultural Diversity in Social Work*, 15(1-2), 55-80.
- Ballard-Reisch, D., & Elton, M. (1992). Gender orientation and the Bern Sex Role Inventory: A psychological construct revisited. *Sex Roles*, 27, 291-306.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(2), 155–162. <https://doi.org/10.1037/h0036215>
- Bem, S. L. (1981). Gender schema theory: A cognitive account of sex typing. *Psychological Review*, 88(4), 354–364. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.88.4.354>
- Campbell, A., Shirley, L., & Caygill, L. (2002). Sex-typed preferences in three domains: Do two-year-olds need cognitive variables? *British Journal of Psychology*, 93(2), 203–217. <https://doi.org/10.1348/000712602162544>
- Caprara, G. V., Schwartz, S. H., Capanna, C., Vecchione, M., & Barbaranelli, C. (2006). Personality and politics: Values, traits, and political choice. *Political Psychology*, 27, 1–28.
- Choi, N., Fuqua, D.R. and Newman, J.L. (2008), “The Bem Sex-Role Inventory: continuing theoretical problems”, *Educational and Psychological Measurement*, 68(5), pp. 881-900.
- Colley, A., Mulhern, G., Maltby, J., & Wood, A. M. (2009). The short form BSRI: Instrumentality, expressiveness and gender associations among a United Kingdom sample. *Personality and Individual Differences*, 46(3), 384–387. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2008.11.005>

- Connell, R. W. (2005). *Masculinities*. Los Angeles: University of California Press.
- Connor, S., Edvardsson, K., Fisher, C. M., & Spelten, E. (2021). Perceptions and Interpretation of Contemporary Masculinities in Western Culture: A Systematic Review. *American Journal of Men's Health*, 15(6), 155798832110610. <https://doi.org/10.1177/15579883211061009>
- Constantinople, A. (1973). Masculinity-femininity: An exception to a famous dictum? *Psychological Bulletin*, 80, 389-407. <https://doi.org/10.1037/h0035334>
- Diekmann, A. B., & Eagly, A. H. (2000). Stereotypes as Dynamic Constructs: Women and Men of the Past, Present, and Future. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(10), 1171–1188. <https://doi.org/10.1177/0146167200262001>
- Donnelly, K., & Twenge, J. M. (2017). Masculine and Feminine Traits on the Bem Sex-Role Inventory, 1993–2012: a Cross-Temporal Meta-Analysis. *Sex Roles*, 76(9–10), 556–565. <https://doi.org/10.1007/s11199-016-0625-y>
- Eagly, A. H., Nater, C., Miller, D. I., Kaufmann, M., & Sczesny, S. (2020). Gender stereotypes have changed: A cross-temporal meta-analysis of US public opinion polls from 1946 to 2018. *American psychologist*, 75(3), 301.
- Eesti Konservatiivse Rahvaerakonna fraktsioon. (2023). Riigikogu kodulehekül, 31.03.2023. Kasutatud 10.12.2023, <https://www.riigikogu.ee/riigikogu/fraktsioonid/eesti-konservatiivse-rahvaerakonna-fraktsioon/>
- Emmanuel, A., Mason, H., & Kamm, M. (2001). Relationship between psychological state and level of activity of extrinsic gut innervation in patients with a functional gut disorder. *Gut*, 49(2), 209.
- Gaudreau, P. (1977). Factor analysis of the Bem Sex-Role Inventory. *Journal of Consulting*

and Clinical Psychology, 45(2), 299.

Gonick, M. (2004). Old plots and new identities: ambivalent femininities in late modernity. *Discourse: studies in the cultural politics of education*, 25(2).

Gruber, K. J. & Powers, W. A. (1982). Factor and Discriminant Analysis of the Bem Sex Role Inventory, *Journal of Personality Assessment*, 46(3), 284-291,
DOI: [10.1207/s15327752jpa4603_9](https://doi.org/10.1207/s15327752jpa4603_9)

Hayton, J. C., Allen, D. G., & Scarpello, V. (2004). Factor Retention Decisions in Exploratory Factor Analysis: a Tutorial on Parallel Analysis. *Organizational Research Methods*, 7(2), 191–205. <https://doi.org/10.1177/1094428104263675>

Heywood, A. (2002). *Politics*. Palgrave MacMillan: New York.

Holt, C. L., & Ellis, J. B. (1998). Assessing the current validity of the Bem Sex-Role Inventory. *Sex roles*, 39(11-12), 929-941.

Jones, K. L., Noorbaloochi, S., Jost, J. T., Bonneau, R., Nagler, J., & Tucker, J. A. (2018). Liberal and conservative values: What we can learn from congressional tweets. *Political Psychology*, 39(2), 423-443.

Krampen, G., Effertz, B., Jostock, U., & Müller, B. (1990). Gender differences in personality: Biological and/or psychological?. *European Journal of Personality*, 4(4), 303-317.

Konrad, A. M., Ritchie, J. E., Jr., Lieb, P., & Corrigan, E. (2000). Sex differences and similarities in job attribute preferences: A metaanalysis. *Psychological Bulletin*, 126, 593-641. <https://doi.org/10.1037/0033-2909.126.4.593>

Kook, U. (2023). Valijakompass aitab teha riigikogu valimistel teadliku valiku. ERR, 14. veebruar. Kasutatud 01.06.2023, <https://www.err.ee/1608883706/valijakompass-aitab-teha-riigikogu-valimistel-teadliku-valiku>

- Lauri, M. (Režissöör). (2023, 7. detsember). Martin Helme [Telesaate osa]. Koljak, T-M, (Produtsent), *Esimene stuudio*. Eesti Rahvusringhääling.
- Lee, D., & Kashubeck-West, S. (2015). Factor structure of the Bem Sex Role Inventory in samples of ethnically diverse young adults in the US. *Journal of Asia Pacific Counseling, 5*(1).
- Lin, J., Zou, L., Lin, W., Becker, B., Yeung, A., Cuijpers, P., & Li, H. (2021). Does gender role explain a high risk of depression? A meta-analytic review of 40 years of evidence. *Journal of Affective Disorders, 294*, 261-278.
- Lippa, R. A. (2005). How do lay people weight information about instrumentality, expressiveness, and gender-typed hobbies when judging masculinity-femininity in themselves, best friends, and strangers? *Sex Roles, 53*, 43-55.
<https://doi.org/10.1007/s11199-005-4277-6>
- Martin, C. L., Ruble, D. N. & Szkrybalo, J. (2002). Cognitive theories of early gender development. *Psychological Bulletin, 128*(6), 903-933. doi:
10.1037//0033-2909.128.6.903
- Morini, C. (2007). The feminization of labour in cognitive capitalism. *Feminist review, 87*(1), 40-59.
- Mölder, M. (2021). Ideoloogilised enesemääratlused ja erakondlikud eelistused. Eesti poliitika, 21. juuni. Kasutatud 12.05.2023,
<https://eestipoliitika.ee/blogi/ideoloogilised-enesemaaratlused-ja-erakondlikud-eelistused/>
- Mölder, M. (2023). Kuidas Hääleandja töötab? Postimees, 10. veebruar. Kasutatud 01.06.2023, <https://www.postimees.ee/7710037/valimised-2023-kuidas-haaleandja-tootab>
- O'Neill, O. A., & O'Reilly III, C. A. (2011). Reducing the backlash effect: Self-monitoring

and women's promotions. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 84(4), 825-832.

Oswald, P. A. (2004). An examination of the current usefulness of the Bem Sex-Role Inventory. *Psychological Reports*, 94(3), 1331-1336.

Pedhazur, J. E., & Tetenbaum, T. J. (1979). Bem Sex Role Inventory: A theoretical and methodological critique. *Journal of Personality and Social Psychology*, 37, 996-1016.

Perrinjaquet, A., Furrer, O., Usunier, J. C., Cestre, G., & Valette-Florence, P. (2007). A test of the quasi-circumplex structure of human values. *Journal of Research in Personality*, 41(4), 820-840.

Poeschl, G. (2021). A hundred years of debates on sex differences: developing research for social change. *Journal of Social and Political Psychology*, 9(1), 221-235.

Prusaczyk, E., & Hodson, G. (2020). The Roles of Political Conservatism and Binary Gender Beliefs in Predicting Prejudices Toward Gay Men and People Who Are Transgender. *Sex Roles*, 82(7–8), 438–446. <https://doi.org/10.1007/s11199-019-01069-1>

Rahvastiku majanduslik aktiivsus, elatusallikad ja tööranne. (2021). Statistikaameti kodulehekülg, 2021. Kasutatud 11.12.2023, <https://rahvaloendus.ee/et/tulemused/rahvastiku-majanduslik-aktiivsus-elatusallikad-ja-tooranne>

Schwartz, S. H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theory and Empirical Tests in 20 Countries. In *Advances in Experimental Social Psychology* Vol. 25, ed. Mark P. Zanna, 1-65. New York: Academic Press.

Schwartz, S. H. (2017). The refined theory of basic values. In S. Roccas & L. Sagiv (Eds.), *Values and behaviour: Taking a cross-cultural perspective*, Springer.

Schwartz, S. H., & Cieciuch, J. (2022). Measuring the refined theory of individual values in 49 cultural groups: psychometrics of the revised portrait value

questionnaire. *Assessment*, 29(5), 1005-1019

- Schwartz, S. H., Caprara, G. V., & Vecchione, M. (2010). Basic personal values, core political values, and voting: A longitudinal analysis. *Political psychology*, 31(3), 421-452.
- Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A., Verkasalo, M., Lönnqvist, J.-E., Demirutku, K., Dirilen-Gumus, O., & Konty, M. (2012). Refining the Theory of Basic Individual Values. *Journal of Personality and Social Psychology*. Advance online publication. doi: 10.1037/
- Schwartz, S. H., & Rubel, T. (2005). Sex differences in value priorities: Cross-cultural and multimethod studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(6), 1010 – 1028, <https://doi.org/10.1037/0022-3514.89.6.1010>
- Schmitt, B. H., & Millard, R. T. (1988). Construct validity of the Bem Sex Role Inventory (BSRI): Does the BSRI distinguish between gender-schematic and gender-aschematic individuals?. *Sex Roles*, 19, 581-588.
- Seward, G. H. (1946). *Sex and the social order*. New York, NY, USA: McGraw-Hill.
- Solevid, M., Wängnerud, L., Djerf-Pierre, M., & Markstedt, E. (2020). Gender gaps in political attitudes revisited: the conditional influence of non-binary gender on left–right ideology and GAL-TAN opinions. *European Journal of Politics and Gender*, 4(1), 93–112. <https://doi.org/10.1332/251510820x15978604738684>
- Starr, C. R., & Zurbriggen, E. L. (2017). Sandra Bem’s Gender Schema Theory After 34 Years: A Review of its Reach and Impact. *Sex Roles*, 76(9–10), 566–578. <https://doi.org/10.1007/s11199-016-0591-4>
- Stern, C., & Rule, N. O. (2018). Physical Androgyny and Categorization Difficulty Shape Political Conservatives’ Attitudes Toward Transgender People. *Social Psychological and Personality Science*, 9(1), 24–31. <https://doi.org/10.1177/1948550617703172>

Strong, E. K. (1936). Interest of men and women. *Journal of Social Psychology*, 7, 49-67.

<https://doi.org/10.1080/00224545.1936.9921647>

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2007). *Using multivariate statistics* (5th ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Allyn & Bacon.

Tart, Realo, & Aavik (2014) Aavik, T. Personal communication.

Terman, L. M., & Miles C. C. (1936). *Sex and personality: Studies in masculinity and femininity*. New York, NY, USA: McGraw-Hill

Walker, I., & Pettigrew, T. F. (1984). Relative deprivation theory: An overview and conceptual critique. *British journal of social psychology*, 23(4), 301-310.

Wilde, A., & Diekman, A. B. (2005). Cross-Cultural Similarities and Differences in Dynamic Stereotypes: A Comparison Between Germany and the United States. *Psychology of Women Quarterly*, 29(2), 188–196. <https://doi.org/10.1111/j.1471-6402.2005.00181.x>

Lisa A

Poliitilise orientatsiooni lühiküsimustik ja hindamisjuhend

Küsimustik koosneb 8-st väitest, millest neli määratlevad, kas inimene on vasak -või parempoolsete vaadetega (V/P skaala), ning neli määratlevad, kas inimene on konservatiivsete või liberaalsete vaadetega (L/K skaala). Vastusevariantideks on 1 – “Nõustun täielikult”; 2 – “Pigem nõustun”; 3 – “Pigem ei nõustu”; 4 - “Ei nõustu üldse”. Tabelis (Tabel A) on välja toodud väited koos vastava skaala tähisega.

Kokku tuleb liita samalt skaalalt pärinevate küsimuste skoorid. Skoor V/P skaalal vahemikus -8 kuni -5 tähendab, et inimene on väga vasakpoolne, -4 kuni -1 vasakpoolne, 1 kuni 4 parempoolne ja 5 kuni 8 väga parempoolne. Skoor L/K skaalal vahemikus -8 kuni -5 tähendab, et inimene on väga liberaalne, -4 kuni -1 liberaalne, 1 kuni 4 konservatiivne ja 5 kuni 8 väga konservatiivne.

Tabel A

Poliitilise orientatsiooni lühiküsimustiku küsimused koos skaalatähistuse ja vastusele vastavate punktidega

Väide	Skaala	Vastusevariandile vastav skoor			
		Ei nõustu üldse	Pigem ei nõustu	Pigem nõustun	Nõustun täielikult
Riik ei tohi pandeemia tingimustes piirata nende õigusi, kes ei ole nõus end vaktsineerima.	V/P	-2	-1	1	2
Suuremat palka teenivate inimeste tulumaksumäär peaks olema kõrgem.	V/P	2	1	-1	-2
Inimesed peaksid rohkem ise vastutama vanaduspõlves hakkamasaamise eest.	V/P	-2	-1	1	2

Soolise palgalõhe vähendamine					
Eestis nõuab riigi jõulist sekkumist.	V/P	2	1	-1	-2
Sõnavabadust avalikus ruumis					
peaks piirama, kui see riivab mõne vähemuse tõekspidamisi.	L/K	2	1	-1	-2
Homoseksuaalsetel ei peaks					
paaridel olema õigus adopteerida lapsi.	L/K	-2	-1	1	2
Abielu peaks Eestis jääma					
mehe ja naise vaheliseks liiduks.	L/K	-2	-1	1	2
Vähemuste põhiõigused peavad					
olema tagatud, isegi kui see tähendab rahva enamuse tahte vastu minemist.	L/K	2	1	-1	-2

Märkus. V – Vasakpoolsus; P – Parempoolsus; L – Liberaalsus; K – Konservatiivsus.

Käesolevaga kinnitan, et olen korrektselt viidanud kõigile oma töös kasutatud teiste autorite poolt loodud kirjalikele töödele, lausetele, mõtetele, ideedele või andmetele.

Olen nõus oma töö avaldamisega Tartu Ülikooli digitaalarhiivis DSpace.

Robert Höövel